

Cas 5. Campaña por un Currículum Global y el Buen Vivir: aprendiendo colectivamente ESS

Descripció de la pràctica educativa i context:

EXPLICACIÓ DE L'ACTIVITAT:

Campaña por un Currículum Global és una iniciativa que impulsa l'economia social i solidària des d'una perspectiva educativa. El cas en si, és molt ampli i complex ja que l'entitat treballa en l'àmbit mundial, però per a aquesta investigació s'ha fet un enfocament cap a Amèrica Llatina i els projectes en l'entorn, ja que les persones entrevistades són d'aquest context i han explicat les seves vivències i experiències.

Aquest cas és interessant d'explicar i exposar i se li vol donar visibilitat pel seu activisme en l'economia social i solidària. Per poder definir i acotar bé en què consisteix i què s'analitza en aquesta investigació, s'acota en tres espais, per una part la Campaña por un Currículum global, on es transmet una filosofia econòmica/financera, per altra banda, la Universidad del Buen Vivir, i, finalment les monedes socials. Per molt que se separi en tres espais estan interrelacionats en tot moment, i això passarà en el procés d'anàlisi.

- ❖ **Campaña por un Currículum Global:** és una xarxa activista per promoure els seus valors i ideals, a partir de diferents eines pedagògiques, la seva filosofia sobre el sistema financer es basa sobre la cosmovisió del *Sumak Kawsay* (Buen Vivir en castellano)¹. Es presenta com una proposta civilitzadora decolonial des d'Amèrica Llatina. Aquesta iniciativa qüestiona al sistema capitalista hegemònic i el considera insostenible en el temps (Diaz, 2013). Així, el *Buen Vivir* es posiciona com una alternativa que té com a principis orientadors la prevalença del col·lectiu per sobre l'individual, l'harmonia amb la natura, la justícia extrema i la no opulència (Doukh, 2017).
- ❖ **Univerisdad del Buen Vivir:** és un espai educatiu obert a la comunitat on es comparteixen els diversos sabers de l'extensa iniciativa. Ofereix un doctorat i una de les principals activitats que té son les aules vives. L'objectiu d'aquestes és obrir-se al diàleg i trobar-se amb persones diferents, en creences, formació, valors,i altres. Porten experts de la temàtica per començar a parlar del tema, per a què després la gent

---

¹ Es posa en idioma quechua, però és important considerar que existeixen altres denominacions en diferents idiomes originaris d'Amèrica Llatina que es refereixen al mateix concepte.

confronti els seus propis desafiaments, per així crear connexions i sinergies. La persona docent fomenta la participació i l'opinió dels alumnes, creant espais vius i experiencials, ja que creuen que una persona aprèn quan ho viu, no només quan se'n parla.

- ❖ **Monedes socials:** les monedes socials són un punt clau per la campanya, ja que és un espai quotidià on es transmet els ideals de l'economia social i solidària de forma directa amb la comunitat, i alhora es practica i hi ha un impacte directe en ella.

Tenint una organització molt flexible, sense estructures jeràrquiques ni xarxes planificades. Fan diversos formats, classes instituïdes, tallers, reunions permanents i mensuals.

Es reuneixen un cop al mes, sempre en espais diferents i amb gent diversa, els títols de les xerrades no tenen noms sobre el tema per així poder arribar a gent que no sap de l'existència de l'economia social i solidària.

Aquest cas es considera una bona pràctica educativa en finances ètiques perquè el contingut i la seva particularitat s'adapta adequadament als valors que promouen les finances ètiques i solidàries, com per exemple el d'implicació, aquest valor és clau per a l'entitat i poder realitzar les seves pràctiques educatives. A més a més, fa una aposta innovadora pedagògica, amb lògiques col·laboratives i pràctiques d'intercanvi horitzontal de coneixements. També, té un component d'interculturalitat crítica, ja que es fa des d'una mirada decolonial.

CONTEXT EDUCATIU	
Ubicació	Llatinoamèrica
Modalitat	Presencial i en línia, majoritàriament la segona
Temps	Tot el curs, es reuneixen els dilluns de les 18:00 a les 20:00 d'Argentina
Espai educatiu	Càtedra oberta, organitzat per: Universidad del Buen Vivir (UBV) Universidad Popular de los Movimientos Sociales (UPMS) Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales (CLACSO)

	Universidad de la Diáspora africana
Agent de coneixement impulsor del cas²	Heloísa Primavera: Doctora en antropologia, creadora de la Universidad del Buen Vivir. Claudia Yadira: Economista i sociòloga, amb experiència prèvia en les finances ètiques, està al projecte des del 2022.
Assistència de persones	No se sap quantes persones, els cursos/classes són canviants i itinerants. Sempre amb alumnes nous en espais diferents.
Perfil dels assistents	Persones adultes, tant universitàries com comunitats rurals, barris populars, entre altres.
Idioma de la formació	Castellà i portugués

Campaña por un Currículum Global

La Campaña por un Currículum Global és una iniciativa educativa movimientista, iniciada l'octubre de 2016 per col·lectius educatius de l'economia social i solidària del Sud Global. El 2023 estava conformat per 23 països, 9 xarxes internacionals i més de 500 institucions entre organitzacions i moviments socials, institucions, universitats i escoles dedicades a l'educació per a la ciutadania global, la pau, les finances ètiques, la sobirania alimentària, l'energètica i el *buen vivir* dels pobles. L'objectiu de la Campaña és visibilitzar totes les formes d'aprendre i conèixer que existeixen al món, des d'una perspectiva decolonitzada, intercultural i transdisciplinari³Es configura com una pràctica disruptiva que s'aborda des de l'educació popular.

Aquesta iniciativa busca fer-se càrrec dels grans desafiaments que existeixen a escala planetària, des d'una economia alternativa:

Cómo nos hacemos cargo de la responsabilidad de transformar la matriz del planeta, la matriz de las relaciones. Para mí eso es Currículum Global. -Heloísa, agent de coneixement

² En aquest cas utilitzem el concepte d'agent de coneixement perquè no existeix la dicotomia de la dinàmica educativa presentada al marc teòric, sinó que en el seu activisme educatiu tothom en l'espai té un coneixement que pot aportar i és un flux de saviesa.

³ Per a més informació, consultar: [La Campaña por un Currículum Global](#).

Dins de les seves activitats va emergir la Universitat del *Buen Vivir*, que consisteix en un espai que busca, no només la mera reproducció de coneixement, sinó que promou la reflexió crítica al voltant dels diversos temes de les economies transformadores. La Universitat té diversos formats: virtuals i presencials; jornades puntuals, així com classes permanents. A més, s'entén com un espai d'educació permanent obert i dinàmic, en el qual també existeix un doctorat alternatiu en economia transformadora. Aquest doctorat proposa:

Un doctorado alternativo que tiene una característica distintiva. En lugar de enfrentarnos al saber instituido, nos desafía a enfrentarnos al saber instituyente, lo cual me parece brillante- Heloísa, agent de coneixement

ANÀLISI

Finances ètiques: ensenyant monedes socials connectades amb l'entorn

El funcionament principal l'iniciativa són les **monedes socials**, amb un fort **component territorial i comunitari**. Això comporta el **principi d'implicació**, pel fet que es té en consideració, de manera fonamental, el seu compromís amb l'entorn, entenent que:

Lo fundamental para nosotros, sí, es que las finanzas son una herramienta para poder transformar la manera en la que habitamos y vivimos en los territorios- -Claudia, agent de coneixent

Les iniciatives de la Campaña del Currículum Global i la Universidad del Buen Vivir tracten temàtiques més en l'economia social i solidària, però en aquest apartat s'analitza només les monedes socials.

Seguint amb l'enfocament comunitari, es construeix una narrativa contemplant les monedes socials en sentit socio-local, donant suport a persones i grups que puguessin estar exclosos. Tot això, es constitueix (i es torna a considerar) la **legitimitat i credibilitat que ha de tenir el valor**, més enllà del "diners centrisme". Així ho assenyala Heloisa:

Crédito viene de creer y eso significa en qué crees ¿A quién le das crédito significa en qué crees? Entonces lo comunitario... me refiero a que empezamos a creer cuando utilizamos una moneda alternativa y nos damos crédito es cuando empezamos a creer

en nuestra comunidad. -Heloísa, agent de coneixement.

En aquest sentit, s'observa una tendència a qüestionar i transformar el que entenem per valor com a producte o servei, més enllà del monetari. Per aquest motiu, la moneda social plantejada pel Currículum Global té com a objectiu **reconsiderar els fluxos de valors** i, conseqüentment, la riquesa, amb una mirada cap a una redistribució del poder. Ho descriu Heloisa amb una frase:

Así como nosotros descubrimos que los papelitos del Club del Trueque eran una moneda social, no una moneda para distribuir la riqueza, sino para descentralizarla.
-Heloisa, agent de coneixement.

Continuant en aquesta línia, un exemple d'aquestes lògiques té a veure, precisament amb la relació preu-valor i com aquesta podria col·laborar amb el significat dels intercanvis que es fa econòmicament:

Hemos tratado de innovar sin rupturas drásticas. Por ejemplo, utilizamos el concepto de 'Producto Interno Dulce', que promueve la distribución de la riqueza en lugar de su concentración. Invitamos a la gente a anotar sus intercambios en papelitos y al sumarlos, se observaba cómo se generaba riqueza y se distribuía sin la necesidad de dinero. También hemos introducido el concepto de 'aprecio' en lugar de 'precio' para valorar los intercambios de manera más significativa. -Heloisa, agent de coneixement.

Dins d'aquesta reconfiguració de la lògica dels intercanvis financers -específicament a escala local del cas- s'observa un fort component col·lectiu i d'autogestió, buscant enfortir els vincles locals entre la comunitat. Així, aquesta consideració amb l'entorn es relaciona, novament, amb el **principi d'implicació**. Clàudia, ho exemplifica a Mèxic:

En Mixuca, aspiramos a crear una comunidad de autogestión colectiva. Buscamos que los productos necesarios para la vida cotidiana se encuentren localmente, a través de productores y amigos, utilizando una moneda alternativa en lugar de la moneda convencional. -Claudia, agent de coneixement

Les comunitats que utilitzen monedes socials van generant vincles localment i després teixint-los a escala global, enfortint cada vegada aquestes connexions. Clàudia ho exemplifica també des d'Amèrica del Nord:

En la red de monedas que tenemos aquí en México, cada moneda tiene un objetivo y una prioridad diferente (...) Por ejemplo, uno de los desafíos que tenemos hoy es ver cómo hacemos sinergia con todos los movimientos que tratan las finanzas, la finanza ética. Es un poco, esa es la idea... Y de generar conexiones y generar redes ¿no? al final también es muy importante poder ir tejiendo ésta. -Clàudia, agent de coneixement

D'aquesta forma, ens trobem també amb el **principi de coherència i d'exclusió**, buscant sempre privilegiar alternatives amb els valors concordants i, d'alguna manera, anar minvant el poder a les institucions financeres hegemòniques.

Educació transformadora a través d'una càtedra oberta

En termes educatius s'observa una **proposta molt pràctica, participativa i col·lectiva**. Durant les trobades de Currículum Global es busca un **intercanvi horitzontal de coneixements**, entre educadors i educands, i aquesta divisió no es veu, ja que totes les veus i experiències són valorades per igual.

Així mateix, es busca **enfrontar en saber “instituit” i el “saber instituint”**, encara que sigui de caràcter ideològic, i transformar les creences en reflexions crítiques, tal com ho explica Heloisa:

Es muy agradable encontrarse con gente que piensa como uno, pero es muy esterilizante. Nos quedamos ahí tirando todas y citando a autores de aquí para allá, pero no desafiamos realmente nuestras propias creencias, formación, nuestros autores preferidos. Claro, entonces se vive un proceso un poco de generar un espíritu crítico, de fomentar un poco esta un pensamiento cuestionador, ¿no? que también es un poco la teoría de Paulo Freire - Heloisa, agent de coneixement.

Amb tot això, el que es vol dir és que el saber “instituit”, és el saber dins de l'*statu quo*, però el saber “instituint” es crea a partir de qüestionar les nostres existències i creences, que es produeix quan s'està amb algú molt contrari als teus principis, buscant la crítica. Aquest és l'objectiu educatiu de la Campaña por un Currículum Global.

Aquesta lògica, comporta inevitablement, un constant aprenentatge empíric, i que, de manera col·lectiva, convergeixen per a construir alternatives en conjunt. És a dir, no es limita a un

mer dipòsit i reproducció de coneixement predeterminat:

Bueno, la universidad es... funciona como una especie de red de muchas iniciativas locales, regionales e internacionales que confluyen, intercambian experiencias y van construyendo visiones de epistemología, decolonial y estrategias a futuro -Heloisa, agent de coneixement.

El que s'acaba d'explicar va lligat íntimament amb **l'aprenentatge empíric**, ja que la mateixa pràctica es pot entendre com a activista per una economia transformadora és, al seu torn i en si mateixa, una eina educativa. Tal com assenyala Clàudia:

Este una herramienta educativa para mí es, de hecho, las monedas comunitarias. Se ve así un laboratorio de donde se desarrollan estas herramientas innovadoras, ¿no?, pero bueno, más allá de eso, este es ha sido fundamental acompañar la práctica con la reflexión (...) Entonces con las finanzas y con las monedas es lo mismo, uno aprende cuando se involucra en los salones; muy difícilmente no aprendes las finanzas, tienes que vivirlas y eso para mí ha sido algo fundamental. Yo vivo con la moneda comunitaria, o sea, de ahí compro cosas. - Claudia, agent de coneixement

Aquesta eina educativa es dona en diverses instàncies, amb l'objectiu de superar l'exclusió financera tradicional i **transitar cap a una democratització de les finances ètiques i solidàries**, que puguin arribar als racons i no es centri en els sectors que tenen major accessibilitat. La visió pedagògica de la diversitat i democratització del coneixement està molt present en aquesta experiència, tal i com ho narra Clàudia:

Y nosotros trabajábamos con comunidades indígenas, incluso algunas que ni siquiera sabían escribir; comunidades rurales, trabajamos con personas en barrios muy populares, muy marginales. Trabajamos también con universitarios. Entonces el lenguaje que teníamos que crear era un lenguaje empático, un lenguaje, pues afín a los contextos de las personas -Claudia, agent de coneixement.

Continuant en aquesta línia -diversa i democratitzadora- convergeix l'aprenentatge empíric cap a una clara implicació ecosocial:

Enseñamos a los niños desde temprana edad a utilizar una forma de moneda distinta,

vinculada con los conceptos de permacultura. Los niños crean sus propios productos naturales y ecológicos según las necesidades de sus compañeros. Utilizan una moneda alternativa y explican a la perfección cómo funciona su sistema financiero. De esta manera, están aprendiendo finanzas desde pequeños -Claudia, agent de coneixement

La diversitat és un element fonamental en l'eina educativa del Currículum global. Es presenta d'una manera flexible, dinàmica, horitzontal i humil, es construeix de manera col·lectiva. Així ho comenta Heloisa:

Nuestro pensamiento se mantiene crítico, tiene que ver con la diversidad. Es decir, cuando no te juntas y no reflexionas con gente que piensa de manera diferente, te vas amoldando a eso y eso puede ser peligroso. No solo por la zona de confort, sino porque el pensamiento se vuelve más estricto. En nuestra experiencia, la diversidad es clave. Tenemos compañeros con diferentes perspectivas, ideologías y enfoques. Al juntar esta diversidad, surgen conflictos, pero lo interesante es cómo vamos caminando juntos, respetando los diferentes procesos de sensibilización y de conciencia. - Heloisa, agent de coneixement.

Per concloure aquest apartat, comentar que l'educació que planteja el Currículum global és **contrahegemoní** no només en el contingut, sinó que també en la forma i en la pràctica.

Justícia global i drets humans

En contraposició a la cosmovisió del *Buen Vivir*, al nord global impera la tradició del Vivir Mejor que per a Díaz “*ha generado una sociedad desigual, desequilibrada, depredadora, consumista, individualista, insensibilizada, antropocéntrica y antinatural, supone el progreso ilimitado y nos lleva a una competición con los otros para crear más y más condiciones para ‘vivir mejor’*” (Díaz, 2013: 230).

Així, el *Buen Vivir* es posiciona coherentment, amb propòsits clars i amb concordança amb els sis eixos de la justícia global i els drets humans. Un d'ells, i dels quals es manifesta més, és la **interculturalitat crítica**. Específicament, la mirada decolonial amb la qual Currículum Global aborda les seves pràctiques, té com a focus principal “*deconstruir el pensamiento colonial europeo y norteamericano*” -Heloisa, agent de coneixement

Així mateix, aquesta perspectiva també està entrecruada amb l'economia social i les finances

alternatives, donada la naturalesa del seu enfocament i lògica:

La perspectiva decolonial desempeña un papel crucial en el enfoque de finanzas alternativas. Las finanzas convencionales están centradas en el individuo y sus derechos personales. En cambio, las finanzas decoloniales reconocen a otros sujetos y enfoques comunitarios y sociales que van más allá de la individualidad. Buscan cambiar la lógica del mercado por la lógica de la comunidad en la distribución de la riqueza y los recursos. -Claudia, agent de coneixement

Aquesta crítica al sistema financer hegemònic continua profunditzant-se a escala de prioritats i en l'essència mateixa del seu funcionament. Portant cap al qüestionament del sistema econòmic i les seves conseqüències:

La sociedad ha tenido la prioridad de poner el dinero en el centro y como objetivo omnipotente de la sociedad. Y hay que cambiar ese foco. Y hay que poner, algunos dicen las personas, otros dicen la vida, la naturaleza en su conjunto como objetivo prioritario. Esa es una diferencia fundamental y la segunda diferencia fundamental es que las finanzas tradicionales generan estructuras violentas entre las personas a partir de la escasez de la deuda de todos... -Heloisa, agent de coneixement.

Les conseqüències d'aquest sistema implica també desigualtats i Currículum Global planteja la crítica a l'origen i la causa d'aquestes desigualtats i adonant-se de les relacions de poder. D'aquesta manera ho relata Heloisa:

Las clases altas, que son las 100 familias, 1000 familias que tienen toda la plata del mundo. No quieren transformar nada. ¿Por qué no se dan cuenta que el planeta es uno? Y que ellos son parte de la naturaleza..."-Heloisa, agent de coneixement.

D'aquesta forma, s'aborden eixos com la **justícia econòmica i relacions de poder**.

Per transformar això, s'ha creat un currículum que posi atenció als **problemes globals amb accions locals**, que sigui dinàmic i que faci mesures concretes:

Debía ser algo más vivo y transformador. Así surgió la idea del currículum global por una economía social y solidaria. Lo que me llamaba la atención era esa paradoja: un abordaje global, pero para un currículo local. -Heloisa, agent de coneixement.

En aquest context, resulta cabdal la mirada global, que implica solidaritat entre nacions,

pobles oprimits i postergats. Això va teixint una xarxa imprescindible, especialment necessària als territoris del Sud Global on aquestes eines es fan servir, en molts cops, com a resistència:

La solidaridad entre los pueblos es de suma importancia en este contexto. Nos encontramos en una constante lucha, no solo en términos de la intensa influencia de los medios de comunicación, sino también en la guerra sistémica que muchos países enfrentan a causa del despojo de sus territorios. - Claudia, agent de coneixement.

Dins d'aquests grups postergats, sempre és important esmentar els pobles indígenes que, malgrat la imposició financera colonial, conserven cosmovisions que s'alineen amb els valors que en aquest treball s'han plantejat com el bé comú, la importància de lo col·lectiu i el *Buen Vivir* per sobre l'acumulació i la usura:

En cuanto a los pueblos indígenas, hay valiosas lecciones que podemos aprender de su enfoque de autonomía y solidaridad comunitaria. La práctica del trueque en Michoacán y los tequios son ejemplos concretos de cómo estos pueblos han desarrollado sistemas de intercambio basados en las necesidades y el bien común. - Claudia, agent de coneixement

En aquest sentit, la transformació cap a aquesta cosmovisió comporta una transició en hàbits i estils de vida que existeixen no sols en el col·lectiu sinó que també en l'individual perquè d'aquesta manera s'ajunti la professió i la militància, tal com diu Heloisa a l'entrevista i com planteja Currículum Global en el seu activisme, amb l'objectiu d'enfrontar els grans desafiaments del segle XXI. Així mateix, es conforma gran part de l'activisme educatiu per una economia i finances transformadores que genera Currículum Global:

De ahí generó mi comunidad de ahí, o sea, por eso puedo hablar de este tipo de temas, porque es parte de mí, de mi vida cotidiana. Entonces la pedagogía es una pedagogía de la vida, o sea, es algo que no es algo que se enseña en los salones, sino que está presente este en tus actos diarios, en tus gestos, en tu pensamiento. - Heloísa, agent de coneixement.

En aquest apartat i en tot el cas es pot veure com Currículum Global ensenya reproduint a la pràctica els principis de l'economia social i solidària, les finances ètiques i la justícia global i

els drets humans, fent un canvi de paradigma de la forma d'entendre la vida i per tant, l'economia:

Es que las monedas (sociales) nos enseñan a volver a generar comunidad, a volver a generar vínculos significativos. - Claudia, agent de coneixement